

Децата след социалната изолация поради Ковид-19¹

Резултати от собствено емпиричното сравнително изследване България, Франция, Гърция, Исландия, Италия и Испания

Резюме

Този анализ има за цел да покаже влиянието на социалната изолация в резултат на Ковид-19 пандемията върху образованието на децата на възраст 6-12 години в страните партньори по проекта, да посочи някои последици в поведението им, както и да изведе някои от трудностите, които учителите имаха при преминаване към въведеното принудително дистанционно обучение.

По време на пандемията повечето училища и дейности за извънкласни занимания бяха затворени, а класическото присъствено обучение се трансформирано в дистанционно. Тази промяна стана бързо и всички: учители, ученици и техните семейства трябваше да се адаптират към новите условия на обучение бързо и в действие. Изключение имаше само в Исландия, където училищата не прекъснаха да функционират и само извънкласните занимания бяха спрени за времето на противоепидемичните мерки.

Параметри на проучването

Фокусът на проучването е върху: 1) ефектите от пандемията Ковид-19 върху поведението на учениците с акцент върху развитието на преносимите умения и резултатите от дистанционното преподаване/обучение; 2) трудностите, с които се сблъскват учителите при преминаване от присъствено преподаване към дистанционно обучение.

Акцент е развитието на преносимите умения, тъй като те имат съществено значение за развитието на личността изобщо, определят обхвата и потенциала на бъдещите компетенции на личността, включително и на потенциалния капацитет за бъдещото професионално развитие и реализация. Специално внимание е отделено на участието на родителите в образованието на техните деца, както и какви са приемливите форми за сътрудничество между родители и учители.

Изследвано е влиянието на ограничителните противоепидемични мерки върху развитието на 7 преносими умения, които според авторите са важни те да бъдат формирани в ранна възраст защото впоследствие оказват позитивно влияние за цялостното развитие на преносимите умения на индивида. Тези умения са: умение за разбиране (на писмен и устен текст), аналитично и критично мислене, вземане на

---

¹ Проучването е реализирано в рамките на проект по програма Еразъм+ проект „Преносими умения извън училищна среда” (SOUL Skills), Договор № 2020-1-BG01-KA227-ADU-095132

решения и поемане на отговорност, умение за оценка, умение за общуване, умение за творчество, любознателност и емоционално регулиране на поведението. Всяко умение е поведенчески описано, така че лесно да може да бъде идентифицирано от учителите и родителите. Фокусът на изследването е само върху онлайн процеса на преподаване/учене, тъй като правителствата за кратък период от време осигуряват необходимата инфраструктура за по-голямата част от учениците за дистанционно обучение.

Анализът се основава на резултатите от сравнително емпирично проучване, проведено през март-юни 2022 г. - около две години след началото на пандемията Ковид-19. В рамките на проучването е събрана качествена и количествена информация. **Целевите групи** на проучването са учители от начален курс на обучение, преподаватели в дейности за извънкласно обучение и родители на ученици на възраст 6-12 години, които са се сблъскали с онлайн обучението. **Методът за набиране** на количествена информация е въпросник, разпространен чрез Google Form. Разработени са два въпросника - един за учители и един за родители. Качествената информация е събрана чрез индивидуални интервюта. Обобщавайки включените участници в проучването, двете целеви групи са характерни за общата картина на педагозите във всички страни: по-голямата част от педагозите са жени, най-голямата група са учители на възраст между 40 и 59 години, според местоживееене са сравнително равномерно разпределени в големи и по-малки градове и селски райони. В Италия повечето от анкетираните живеят и работят в малки градове и села, а в Гърция - по-голямата част от анкетираните живеят в столицата. Разпределението на родителите – участници в проучването е сходно; всички родители имат завършено средно или висше образование. Профилите на респондентите от Италия и България са с най-много сходства помежду си. По този начин *типологичната извадка* на изследването отразява общата картина на социалните групи - целева група на проекта. Получените данни могат да бъдат сравнени, както и да се направят някои изводи, свързани с цялостната професионална група - педагози.

Основни резултати

Резултатите от проучването показват, че развитието на преносимите умения е прието като необходимост на политическо ниво и е включено в националните образователни програми, но в действителност тяхното развитие е силно подценено. Понастоящем много учители осъзнават необходимостта от използване на методи за развитие на тези умения, търсят такива техники, готови са да ги използват в практиката. Във всички държави това е период на прилагане на различни иновативни методи на преподаване, насочени към интегриране на формиране на преносими умения с учебното съдържание на учебните предмети. Но развиването на уменията се прилага в по-голяма степен в извънкласното обучение по време на неформалното образование във всички държави, участващи в изследването, с изключение на Италия, където развитието на преносимите умения е приоритет в образователната програма на национално ниво.

Проучването показва, че повечето учители са съгласни, че преносимите умения трябва да бъдат част от образователната програма, тъй като тяхното развитие е паралелно с придобиването на знания; усвояването на нови знания и формирането на уменията са взаимнообвързани и имат позитивно стимулиращо взаимно въздействие. Учителите са единодушни, че моделите на преподаване в класната стая, които да насърчават развитието на преносими умения, изискват преосмисляне на сега съществуващите модели и педагогика в масовите училища. Ключов проблем е да разполагат с методика за оценка степента на развитие на всяко умение. Учителите се нуждаят от подкрепата на администраторите, националните политики и професионално развитие, за да изградят своя капацитет за системно включване развитието на преносимите умения в учебния процес. Осъзнават необходимостта от въвеждане на нови подходи на преподаване, но при така съществуващата система нямат възможност и време да разработват по нов различен начин уроците, липсват им конкретни знания и опит, които да подготвят учениците за живота им.

Принудителното въвеждане на дистанционно обучение категорично показва, че то не е приемливо за началния курс на обучение. Учителите са силно ангажирани да постигнат ефективно преподаване онлайн, но усилията им остават без очакваните резултати. Въпреки че периодите на пълно затваряне на училищата са различни в отделните държави, констатациите за въздействието върху придобитите знания, и развитието на преносимите умения, както и влиянието върху цялостното поведение на учениците са сходни. Както учителите, така и родителите оценяват онлайн обучението предимно като отрицателно, въпреки че и двете групи не отричат и някои положителни въздействия. Учителите споделят, че след периодите на затваряне на училищата са настъпили видими негативни промени в поведението на учениците. Те съобщават за *"значителни недостатъци и пропуски в знанията"*, някои са по-категорични и според тях *"не са придобити никакви знания и това време е пропуснато"*. Като цяло учителите посочват, че след връщане в клас учениците са по-невнимателни в час, лесно се разсейвали, трудно се концентрират и са изглеждали незаинтересовани и отегчени. Учителите във всички държави са наблюдавали повишаване на тревожността на учениците като част от тях са потърсили помощта на психолози, за да се справят със съществуващата тревожна ситуация след Ковид-19. Родителите единодушно споделят, че учениците не могат да учат сами онлайн и винаги трябва да има някой, който да им помага по време на онлайн уроците, както и след това да обяснява преподаденото.

Бързата необходимост от преминаване към дистанционно обучение установи проблемите, с които се сблъскват учителите, при преминаване към онлайн преподаването, трудностите, които те срещат при прилагането на различни форми на преподаване, и нуждите, които имат през периода на онлайн преподаване. Резултатите показват различната степен на готовност за дистанционно обучение в държавите: някои от учителите са имали макар и малка подготовка да трансформират преподаването в клас във виртуалното преподаване (Франция, Италия), други имат повече опит при организиране на виртуални дискусии сред учениците (Гърция). Учителите в Италия успяват най-бързо да въведат виртуалното преподаване, тъй като те получават веднага външна подкрепа от различни институции. Резултатите разкриват, че получаването на обратна връзка и оценяване

на усвоеното знание от учениците е нова и непозната сфера, която силно е затруднила учителите. Важно е, обаче, да се отбележи, че те не са имали технически затруднения при използването на ИТ платформите, но са имали много трудности при прехода към преподаване онлайн. Най-трудното за учителите по време на онлайн обучението е как да поддържат активното участие на всеки ученик, да запазят концентрацията на вниманието му към поставените задачи. Оценяването на постиженията на учениците по време на онлайн обучението също се оценява като трудно, тъй като виртуалната класна стая има множество варианти в зависимост от семейството на ученика. Всъщност в действителност учителите не получават реална обратна връзка за знанията на учениците, не могат да проследят постиженията им, тъй като не съществува механизъм за оценяване на онлайн обучението. Оценяването на уменията - там където е имало такова, е осъществявано чрез използване на самостоятелно създадени от учители методи, които като цяло се основават на практически опит. Реалната оценка е когато учениците се връщат в класните стаи.

Що се отнася до смесеното обучение (редуване на присъствено и дистанционно обучение), то би могло да бъде опция в бъдеще като ключово решение за продължаване на преподаването при екстремни и рискови социални и здравни обстоятелства. Проучването показва, че инфраструктурата е повече или по-малко сигурна, тъй като ИТ секторът е подготвен да посрещне нуждите на обществото, правителствата са предприели мерки, за да осигурят достъп до необходимата инфраструктура, но участниците в онлайн образованието - учители, ученици и семейства, не са подготвени. Нито учителите, нито родителите вярват, че смесеното образование може да се използва в бъдеще като опция за ученици в начален курс на обучение. Онлайн обучението не би могло да замени и да осигури пълноценно обучение на присъствена форма за всички ученици.

Ковид-19 пандемията определено посочи, че извънкласните дейности са много важна част от образованието и развитието на личността, особено за развитието на преносими умения. Резултатите от проучването в Исландия показват, че развитието на уменията се е влошило, когато са били затворени само извънкласните дейности. Учителите съобщават, че са наблюдавали влошаване в социалното поведение на учениците след Ковид-19. Целият изследван набор от преносими умения, включително четене, активен речник и изразяване, общуване, толерантност към грешки и любознателност бележат съществен регрес независимо, че училището през цялото време е функционирало нормално.

Важен положителен ефект от Ковид-19, разкрит от проучването, е промяна в отношението на родителите към сътрудничество с учителите на техните деца. Пренасянето на учебното пространство в дома помага родителите да се включат в образованието на децата си и да осъзнаят, че заедно с учителите носят отговорност за образованието на децата. По-голямата част от родителите (всички родители - участници в изследването са образовани хора) са готови да си сътрудничат с учителите, но не знаят как да го направят. Учителите трябва да са тези, които да предлагат варианти за сътрудничество и да намерят формите за по-активно участие на родителите в образованието.

Анализирайки влиянието на противоепидемичните мерки върху образованието, може да се направят следните изводи:

- Установиха се значителни пропуски в академичните знания, а още по-негативно е влиянието върху развитието на преносимите умения. Умения като: вземане на решения, разбиране, само-изразяване и др. са негативно повлияни от затварянето на училищата. Освен това, връщайки се обратно в училище, учениците са разсеяни, отегчени и стресирани, с проблеми в общуването. Учениците от първи и втори клас са загубили цялостни умения и навици за учене.
- Учениците нямат възможност ефективно да учат онлайн уроци без синхронната подкрепа на възрастни. Те много бързо се уморяват, губят интерес, приемат уроците като игра, нямат нагласа за учене, тъй като са вкъщи. Учениците разбират преподаваният дистанционно материал трудно и винаги имат нужда уроците да бъдат обяснявани от родителите след онлайн уроците. Родителите не са преподаватели: някои от тях могат да подкрепят ученето, други – не могат. В резултат на това учениците изгубиха много академични знания и умения.
- Необходимост от специално обособено пространство в дома за онлайн обучение. Наличието на това пространство създава учебна нагласа на ученика независимо, че се намира вкъщи, помага да прави разлика между дома като място за почивка и игри и времето за учене вкъщи. По този начин обучението като цяло може да бъде по-ефективно, включително и онлайн. Учителите могат да помогнат на родителите да създадат домашно пространство за учене.
- Ролята на родителите в обучението на техните деца е променена. В различните общности тази промяна е различна и все още се утвърждава. Родителите разбират, че трябва да бъдат по-ангажирани и отговорни за образованието на децата си, да си сътрудничат с учителите, да общуват повече с децата.
- Онлайн обучението върви заедно със социална изолация, която предизвиква липса на комуникация с връстници и възрастни извън семейството. Емоционалната интелигентност страда много.
- Съществуващата социална ситуация, основана на пандемията от Ковид-19 като непозната и непредсказуема опасност за хората, създава напрежение и страхове и у децата. Влияе върху ценностите тъй като те са все още в процес на формиране. Косвено тя влияе върху мотивацията за учене.

Проучването разкрива и някои положителни ефекти от онлайн образованието в периодите на социална изолация и кризата в резултат на Ковид-19. В обобщение, основните общи положителни ефекти са следните:

- Сътрудничеството между учителите и родителите се увеличи. Родителите започнаха да търсят съветите и помощта на учителите и също така разбраха, че трябва да бъдат в подкрепа на учителите.
- Онлайн преподаването стимулира учителите да подобрят знанията и уменията си за използване на ИТ по време на уроците и да ги направят по-привлекателни и разбираеми за учениците по време на преподаването в клас.

- Децата научиха, че цифровите устройства могат да се използват не само за игри, но и да помагат за намирането и разбирането на различна нова информация, включително - за учене на уроци. По този начин на учениците са представени първите стъпки за самообразование.
- Образователният софтуер се развива, цифровите комуникационни инструменти и платформи се развиват като лесни за използване инструменти. Възможността за включване на цифровите технологии като образователен инструмент в "новата нормална" среда при присъствено обучение увеличава.
- Онлайн обучението дава възможност на учениците със специални образователни потребности да продължат да учат, когато не могат да бъдат на училище.

Пандемията от Ковид-19 и онлайн обучението направиха видим един фундаментален педагогически въпрос: ролята на свободното (неструктурирано) време за учене и неговата роля за развитие на творчеството на учениците, поставя се въпросът - какъв е оптималният баланс между "свободното" неструктурирано време за учене и времето за структурирани уроци. Практиката показва, че неструктурираното или "свободното" учебно време е времето за по-задълбочено разбиране на действителността, за търсене на различни решения; това е времето за осмисляне на новата информация. Някои училища, в които се прилагат нови подходи на преподаване, вече обръщат внимание на наблюдението на така нареченото *неструктурирано учебно време* и се опитват да проучат кога и как е разумно и рационално то да бъде прилагано.

Заклучение

Преобладаващото мнение на учителите е, че учениците са загубили много академични знания и преносими умения по време на затваряне на училището и на извън класните занимания; смесеното преподаване (редуване присъствено и дистанционно обучение) във формата, в която се провежда, не може да компенсира ученето в класните стаи. Механизмът за оценяване на учениците следва да бъде нов - да оценява усвоеното академично знание съвместно с етапа на развитие на уменията. Важната роля на родителите за образованието на техните деца се разбира и от учителите, и от родителите. Сътрудничеството е започнало, но трябва да се стимулира.

Ето защо Ковид-19 пандемията може да се разглежда и като катализатор за проявяване на редица скрити (неявни) проблеми в образователната система.

Подкрепата на Европейската комисия за изготвянето на настоящата публикация не представлява одобрение на съдържанието, което отразява гледните точки само на авторите и не може да се търси отговорност от Комисията за всяка употреба, която може да бъде използвана за информацията, съдържаща се в нея.